

De Oostvaardersplassen; waar moet het naar toe?

Afgelopen winter stierven er van de 3100 grote grazers en edelherten in het natuurgebied De Oostvaardersplassen ruim 700 (34% van de Heckrunderen; 22% van de edelherten en 14% van de totale populatie Konikpaarden). De voornaamste reden was gebrek aan voedsel. Niet zozeer omdat het voedsel onbereikbaar was door enkele dagen sneeuw begin maart, maar vooral omdat er lang vóór die tijd al nauwelijks meer iets te eten was.

De Oostvaardersplassen is een internationaal beschermd natuurgebied van ruim 5500 hectare, waarvan 3500 hectare moeras, gelegen tussen Lelystad en Almere in Zuidelijk Flevoland. Het ontstond in de jaren zeventig van de vorige eeuw. Jaarlijks komen er enkele tienduizenden –voornamelijk jonge- grauwe ganzen uit Oost-Polen om in het moerasgedeelte te ruien. Ganzen eten tijdens de ruiperiode kort gras en omdat zij zo belangrijk zijn voor het openhouden van het moerasgebied, werd het kort houden van de vegetatie in het voorjaar een belangrijk uitgangspunt bij het beheer. Er zijn twee manieren om gras kort te houden:

maaïen of begrazen. Gekozen werd voor het laatste, aanvankelijk door het inscharen van vee door boeren. Al snel kwam de vraag, hoe het systeem natuurlijker te maken. In 1983 werden Heckrunderen en een jaar later Konikpaarden uitgezet. Deze dieren hebben een hoge mate van zelfredzaamheid en zijn prima grazers. Om meer variatie in de verschillende landschapstypen te creëren werden in 1992 edelherten uitgezet. In 1995 werd de inscharing van 'boerenvee' beëindigd.

• Drie visies op het beheer

Op 31 januari 1996 werd het gebied overgedragen door VWS aan LNV. Op die dag werd ook de nieuwe ontwikkelingsvisie gepresenteerd: 'De Oostvaardersplassen Natuurlijker'. Het was het laatste advies van de beheerscommissie aan de minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Ook de Natuurbeschermingsraad en de Raad voor de Dierenaangelegenheden adviseerden over het verder te voeren beheer van het gebied.

De ontwikkelingsvisie ging uit van "niets doen, tenzij....". De Natuurbeschermingsraad bepleitte nog minder sturing; de Raad voor de Dierenaangelegenheden was met name kritisch op het gebied van het beheer van de grote grazers, waaronder het edelhert. De standpunten in deze

discussie, die al een jaar of twintig loopt, zijn in grote lijnen hetzelfde gebleven.

Tijdens een mondelinge overleg van de vaste kamercommissie LNV en Veerman, de minister van Landbouw op 8 september is besloten om een advies van onafhankelijke buitenlandse deskundigen te vragen. Gestreefd wordt naar een advies vóór het Kerstreces. Vooralsnog wordt het huidige beleid voortgezet.

De Oostvaardersplassen: een uniek natuurgebied. Foto: Jan Paulides

• Zomerhabitat

Vast staat, dat de Oostvaardersplassen voor vogels een uniek gebied is. Het is ook uniek voor grote zoogdieren. Nergens ter wereld wordt op deze manier gestreefd naar een evenwicht in fauna en vegetatie door middel van het al dan niet aanwezige voedsel. Het probleem is, dat deskundigen hebben vastgesteld dat hier sprake is van een zomerhabitat: in de winter groeit het gras niet en er zijn geen alternatieven voorhanden zoals bosbessen, eikels en hei. De discussie gaat nu in feite tussen dierenbeschermers en systeembeheerders. Op zich kan de eerstgenoemde categorie zich wel vinden in geboorte en sterfte als normaal onderdeel van natuurlijke systemen. Maar in het geval van De Oostvaardersplassen, een onvolledig systeem (een zomerhabitat zonder invloed van predatoren én omrasterd), worden dieren gedwongen extreem in te teren op vet en spiermassa. Zozeer zelfs, dat de ovulatie bij de vrouwelijke dieren vermindert of stopt en in de nawinter een hoge sterfte optreedt. Voor het welzijn van de populatie accepteren de dierenbeschermers het doden van een aantal dieren vóórdat de winter invalt. Het klinkt paradoxaal, maar deze maatregel achten zij verre te verkiezen boven bijvoeren. De systeembeheerders willen 'oernatuur' en derhalve zo min mogelijk ingrijpen. Zij vinden de welzijnsdiscussie maar onzin, "de natuur is hard" en de beperkte oppervlakte en de andere argumenten doen niets af aan dat principe.

Sterfte door verhongeringen is in een onvolledig systeem niet acceptabel.

Foto: Jan Paulides

• Verbinding Veluwe

Daarnaast is natuurlijk gekeken of en hoe De Oostvaardersplassen te vergroten en/of te verbinden is met de Veluwe. Herten die via de van verschillende kanten voorgestelde robuuste verbinding naar de Veluwe trekken, lopen daar wel kans te worden doodgereden. Of geschoten, want de doelstelling van de Veluwe - een gevarieerd bos met natuurlijke verjonging, veilige wegen en veel recreatie - noodzaakt tot een lage dichtheid aan (wilde) grazers. Er zijn voorbeelden van zo'n situatie, zoals de Cota Doñana in Spanje waarbij aan één leefgebied verschillende doelstellingen toegekend zijn: strikt natuurgebied in de kern en daaromheen recreatie, verkeer, bosbouw en populatiebeheer. Grote grazers komen in beide terreindelen door, maar lopen buiten het strikt beschermde deel het risico geschoten of doodgereden te worden. Zo zou op termijn het systeem Veluwe - Oostvaardersplassen ook kunnen werken.

Bas Worm & Rob van Baarle

Vereniging tot Behoud van het Veluws Hert

Postbus 981 - 7301 BE Apeldoorn

Het systeem Oostvaardersplassen; Een reactie

De Oostvaardersplassen (OVP) zijn internationaal befaamd door de mate van natuurlijkheid die het gebied heeft bereikt. In de OVP ontwikkelde zich - na drooglegging van de Flevopolders - natuur naar het evenbeeld van bekende grote natuurgebieden zoals de Neusiedlersee (35000 ha), op de grens van Oostenrijk en Hongarije. Dat blijkt onder andere uit het broeden van de grote zilverreiger, die na een afwezigheid van 150 jaar in Nederland is teruggekeerd. Het meest spectaculaire in De Oostvaardersplassen was het open maken van gesloten rietvelden in het moeras door ruiende, niet broedende grauwe ganzen, zoals dat ook uit de Neusiedlersee bekend was. Daarvan profiteerden allerlei planten- en diersoorten. Op het droge land vervullen Heckrunderen, Konikpaarden en edelherten een dergelijke sleutelrol: zij scheppen en onderhouden o.a. graslanden waar vele tienduizenden ganzen vóór en na de rui foerageren en ruigten waar grote aantallen roofvogels als buizerden en

bruine kiekendieven voedsel vinden. En ze houden poelen open waar grote en kleine zilverreigers, roerdompen en lepelaars vissen.

Naast perioden waarin voedsel in overvloed beschikbaar is, kent het leven in de vrije natuur ook perioden van schaarste. In grote natuurgebieden zoals het Nationale Park Yellowstone in Noord-Amerika (900.000 ha) en het Nationale Park de Serengeti in Afrika (1.476.000 ha) blijkt dat de hoeveelheid beschikbaar voedsel en de kwaliteit daarvan de aantallen grote hoefdieren bepaalt. De dieren bereiken zogenaamde verzadigingsdichtheden. Wordt de draagkracht van het gebied overschreden, dan sterft een aantal dieren door gebrek aan voedsel. Zodoende ontstaat een evenwicht. In de Serengeti waar in droge jaren tot 70% van de trekkende gnoes overleefde, leidde dat tot fluctuaties tussen 1 en 1,4 miljoen dieren. De invloed van grote predatoren blijkt van ondergeschikt belang te zijn. Zo kwam 75% van de gnoes die stierven, om door ondervoeding (vastgesteld aan de hand van het percentage vet in het beenmerg). Ook in het Nationale Park Yellowstone bleek dat ook na het uitzetten van wolven, wapiti's (Amerikaans edelhert) stierven door ondervoeding, zowel in zeer strenge als in zeer zachte winters.

• Overleving

In De Oostvaardersplassen overleefde de afgelopen winter gemiddeld 78% van alle dieren. Dit percentage valt ruim binnen dat in de bovengenoemde grote natuurgebieden. De verklaring is dat de OVP een zeer goed leefgebied zijn door de hoge vruchtbaarheid van de bodem. Met de goede conditie die de hoefdieren daardoor opbouwen en met de in de winter resterende plantengroei, schors van bomen en struiken en wortels kan het overgrote deel overleven. Er lijkt een evenwichtssituatie te gaan optreden. Het aantal runderen neemt al enige jaren niet meer toe en het aantal kalveren van edelherten en veulens bij Konikpaarden was dit jaar zodanig dat ook die populaties nauwelijks groeiden. Het totale aantal dieren zal ten opzichte van het vorige jaar

Sterfte door gebrek aan voedsel is natuurlijk. Andere soorten in het systeem profiteren van dode dieren; hier zeearenden op een dood edelhert.

Foto: Martijn de Jonge

(3100 dieren) zelfs afnemen en tussen de 2900 en 3000 dieren uitkomen. Het raster en het ontbreken van grote predatoren doen er klaarblijkelijk niet toe. Omdat ook het sociale gedrag van de dieren in de OVP niet verschilt van verwante soorten in veel grotere natuurgebieden, moet de conclusie zijn, dat het er zeer natuurlijk aan toe gaat in de OVP.

Het Staatsbosbeheer bekommert zich ook om het welzijn van de dieren. Als de winter als scherp-rechter optreedt, worden dieren doodgeschoten die het - afgaand op hun gedrag: ze zijn sloom, zonderen zich van de kudde af - niet lijken te redden. In de afgelopen winter betrof dat 65% van alle dieren die stierven.

Gepleit wordt voor een verbinding tussen de OVP en de Veluwe, waar door afschot een heel lage dichtheid van 1-3 edelherten per 100 ha wordt gehandhaafd. In De Oostvaardersplassen bestaat een verzadigingsdichtheid van 50 edelherten per 100 ha. Het is niet zeker dat de dieren op grote schaal gebruik zullen maken van die migratiemogelijkheid. Als dat wel het geval is, wordt de Veluwe een zwart gat dat een continue stroom edelherten verzwelgt.

*Frans Vera
Staatsbosbeheer*

Postbus 1300 - 3970 BH Driebergen